

Gyuricza László

AZ IDEÁK VILÁGA ÉS A FIZIKAI VILÁG KÖZTI SZAKADÉK ÁTHIDALÁSA

„A SZABADSÁG FILOZÓFIAJA“ ÉS MEGISMERÉS

Az antropozófia bár meghatározott megismerési eredményeket is ad, de leginkább arra tanít, hogyan találjunk, ill. képezzünk magunkban eszközöket a világ és az ember mélyebb megismeréséhez. Első ránézésre úgy tűnik, mintha teljesen új magatartás-formát mutatna önmagunk és a világ megismerésével szemben, és bizonyos értelemben ez így is van. Az antropozófiai világszemlélet ma szokatlan, mivel az elmúlt néhány száz év megismerési törekvései és tendenciái egészen másként irányították az ember figyelmét önmagára vagy a környezetre, és mi ebbe születünk, ebben nevelkedtünk. Ugyanakkor a szemlélődésnek az a fajta igénye és tartalma, ami az antropozófiában megnyilvánul, mindig is megvolt az ember lelkületében, pusztán az elmúlt néhány évszázadban halványult el, ill. látzólag egy időre teljesen el is tűnt. Az antropozófia ezt a belső természetes igényt állítja helyre és éleszti fel egy új, korszerű formában.

Mi ez a belső igény? Olyan szemlélet megtalálása, amelyben az ember és a világ viszonylatának vizsgálatában nemcsak az anyagi jelenségek kapnak helyet, hanem az életfolyamatok, a lelki és szellemi minőségek is bekerülnek a tudományos igényű megismerés hatáskörébe, mint önálló, valóságos létezők.

Minél régebbre tekintünk vissza az emberiség történelmi, ill. történelem előtti korszakaiba, annál inkább azt látjuk, hogy a tudomány, a művészet és vallás szerves egységet alkot. A megismerés előtt mindhárom elem egyenlő jogú létezőként szerepel, és együtt adják az ember valósághoz való orientációját. Ez az egységes világszemlélet idővel széttagolódik.

A 15. sz. első felétől az ember megismerő erőivel szembeni bizonytalansága egyre fokozódott. Ez a bizonytalanság megfigyelhető Kantnál, akinek filozófiájában szimptomatikusan tükröződik korának szellemi állapota. Kant szerint az ember kizárólag saját képzetéről tudhat meg valami biztosat, lényegit, minden másról csak közvetve alakíthat ki spekulatív módon valamilyen elképzelést. Szerinte az

észleleti világra tekintve nem magukról a dolgokról szerzünk tudomást, hanem arról, amilyen változást az észleletek bennünk létrehoznak (pl. érzékszerveinkben, idegeinkben, agyunkban, stb.). Ugyanez érvényes arra is, ha valami érzékfelettit, tisztán eszmeit feltételezünk (pl. Isten, morál, jóság, szeretet, stb.). Egy eszmevilág valódiságát sohasem tudjuk megítélni, kizárólag az erről kialakított saját szubjektív képzeteinkről tudhatunk. Kant nem állítja, hogy az észleleti világnak, vagy egy eszmei világnak nem lehet reális tartalma, csak azt, hogy ez az ember számára soha nem ismerhető meg, mivel mindenről csak közvetve, saját szubjektív képzetein keresztül vesz tudomást. Ennélfogva az ember számára a valóság, a dolgok saját objektív lényegének megragadása nem lehetséges. Ennek az a következménye, hogy amiről az ember nem tudhat, abban csak hinni lehet: az ember számára kettévált a tudás és a hit.

Később a materializmus ezt tovább fokozta úgy, hogy csak az érzékelhető fizikai világot nevezte ki valóságosan létező világnak, amely megismerhető, ugyanakkor valamilyen szellemi vagy eszmei világ realitásának lehetőségét teljes mértékben elvetette (utóbbi következképpen nem is lehet objektív megismerés tárgya). Ezzel az érzékkel felfogható világ a tudományos megismerés alapjául szolgál, minden más a hit kategóriájába szorul. Így előállt egy szakadék a természettudomány és az ideák világa között.

Az ember lelki életében - még ha tudattalanul is - egy meghasonlás alakult ki, egyik oldalról egy ideák nélküli fizikai-érzéki, természeti világot képzel el magának, másik oldalról az ideákat, eszméket teljesen realitás nélkülinek - az ember szubjektív ügyének - gondolja. A szellem nélküli természeti világ és a realitást nélkülöző idea-világ az ember lelkében egy szakadék két partját jelentik, amelyek között nincs híd.

A materializmus azonban csak logikai ellentmondások és kompromisszumok által tarthatja fenti elképzelését. A természettudományban is minden megismerés az észlelet vagy megfigyelés, és a gondolkodás (fogalmak) összhangjaként valósul meg. Nem létezik olyan megismerés, amely kizárólag az érzéki észleletekre, vagy a megfigyelésre hagyatkozik. Gondolkodás nélkül csak az észleletek összefüggéstelen halmazáról beszélhetünk. A gondolkodás fűzi a fogalmakat, eszméket, törvényszerűségeket a megfigyelésekhez. Ha a fogalmaknak, eszméknek semmilyen realitást nem tulajdonítunk, akkor minden tudomány értelmetlenné válik, hiszen olyan dolgot művel, ami csak az emberi elme „jät-szadozása“ (Elveszíti - többek között - objektivitását, amit legfontosabb jellemzőjeként tartanak számon). Ha pedig azt feltételeznénk, hogy a fogalmak, eszmék csupán az anyag működésének valamiféle melléktermékei, „kiválasztódásai“, akkor rögtön adódik a kérdés, hogyan jön ahhoz az anyag, hogy önmagáról gondolkodjon. Nem beszélve arról, hogy akkor is ugyanahhoz a problémához jutunk vissza: adott az anyag, és a vele szemben álló gondolati tartalom. A materializmus tehát nem szabadulhat ellentmondásaitól.

A következőzetes gondolkodás előtt az sem tartható, hogy az ideáknak csak a szubjektum számára van jelentőségük, nincs önálló létük. Ha két ember be-

szélget a háromszög fogalmáról, annak belső törvényszerűségeiről, akkor az nem egy külső megegyezés alapján születik. Mindegyik emberben gondolati tartalomként már eleve meg kell lennie a háromszög fogalmának ahhoz, hogy arról beszélgethessenek. Ezen a tényen lényegében az sem változtat, hogy ha pl. tanításról van szó, amikor a tanuló még csak most fogadja magába a háromszög fogalmát. Ösztönzést ugyan a tanítótól kap, de a gondolati erőnek már benne kell lennie a tanulóban, amely által a fogalmat a saját maga számára megragadja. Tetszőleges számú emberben tudatosulhat a háromszög fogalma. A háromszög törvényszerűségeinek eszméjét nem az egyes - szubjektív - ember szüli meg a semmiből, hanem minden egyes ember individuálisan ragadja meg fogalmi intuíciónként - ahogyan ezt Rudolf Steiner definiálja - egy egységes és objektív eszmevilágból. Nem annyi háromszög-fogalom van, ahány ember tudatosítja, hanem bárki saját gondolati tartalmaként felveheti magába a háromszög univerzális fogalmát. Az ember soha nem tudná a háromszög fogalmát kialakítani, ha az már eleve nem lenne benne a világban, mint objektív idea-tartalom.

Az a bizonytalanság, ami a megismerés kapcsán Kantnál filozófiai szinten felmerül, sokkal konkrétabb formában folytatódik a természettudományokban. Ennek szemléletes kulminációját találjuk Einstein fizikájában. A világban lévő létezők (objektumok) mozgása, tér-idő viszonyai relatívvá válnak, minden relatív. Már ebben az időben kialakulóban van a kvantumfizika is, ahol sajátos módon az anyag illuzórikus mivoltát látjuk, és a hipotetikus részecskék, teoretikus rendezőerők, dimenziók világát teremti meg, napjainkig egyre fokozódva. Sokan a szubatomi világ titkainak felderítésében látják a lét nagy kérdéseinek megoldását. Azonban fel kell ismernünk az e mögött lezajló „gondolati műveletet“, amelyre Rudolf Steiner hívta fel a figyelmet „A szabadság filozófiájá“-ban. Az atomi, szubatomi világ kutatója az érzék-alatti (érzékek számára már észlelhetetlen fizikai) világot egy ideig az érzékek meghosszabbításával még követi (pl. mikroszkóp). Az így felfedezett „objektumokat“ azután elnevezi és az érzékek számára is nyilvánvaló észleleti világból vett néhány tulajdonsággal ruházza fel (pl. vonzás-taszítás, mozgás, stb.) Azután gondolkodásával bizonyos törvényszerűségeket keres működésükben. A megismerés módján most sem változtatott - megfigyelés+gondolkodás - azzal a különbséggel, hogy egy érzék-alatti realitást feltételez, amit az észleletek világából kölcsönvett jellemzőkkel ruház fel. Még tovább haladva már az érzékszervek meghosszabbítása sem vezet semmilyen közvetett észlelethez, hanem bizonyos folyamatokból, effektusokból kiindulva hipotetikusán feltételez bizonyos - még kisebb - részecskéket, amelyeket megint csak az észleleti világ egyes vonásaival ruház fel, és még közvetettebb teóriákat gyárt segítségükkel (pl. húrel-

mélet, membránélet). A valóság megismerésére való törekvés módszertana ugyanaz maradt, vagyis adott az észleleti minőségre transzformált észlelhetetlen elem, és hozzájön a gondolkodás. Az ilyen kutatás a megismerés problémáját nem oldja meg, csak egy más szintre tolja el. Tehát a tényleges *valóság*hoz nem kerültünk közelebb. Ez az alapvető, megismeréssel kapcsolatos szemléletbeli hiba ma a tudományban ugyanúgy jelen van, csak fokozottabban, mint száz éve. A problémát legtöbbször észlelni sem sikerül, nemhogy kijavítani. Elgondolkodtató ez, főként, amikor esetenként olyan véleményeket hallunk, miszerint az antropozófia mára elavult... Kibővül a kérdéskör, ha az ismeret-elmélet problémájához hozzávesszük Rudolf Steiner szellemi kutatásának eredményét: az atomok világa egy Arimán által létrehozott illúzió. Fontos a megkülönböztetőképeség, mivel, vagy kivel találkozunk itt. Az ehhez kapcsolódó gondolatok, kérdések igen messzire vezetnek, amelyek túlnőnek e cikk keretein, jelenleg csak a megismerés alapvető tényezőire szoríthatunk.

A világra és az emberre vonatkoztatott megismerés elérhető „*makroszkopikus*“ módon, ahol az észleletekhez helyesen rendelt fogalmi intuíciók által a világ a kettéhasadságból újra egységes egészé áll össze bennünk.

Ilyen makroszkopikus vizsgálódást lehet végezni pl. a növényeknél, gyógynövényeknél, ahol nem kell tudnunk egy növény hatóanyagtartalmának kémiai képletét, molekuláris szerkezetét ahhoz, hogy a növény bizonyos hatásmódjával tisztában legyünk. Helyes természet-megfigyelés, és a hozzárendelt helyes fogalmak elvezetnek a növény lényének valós megismeréséhez. Goethe ezen az úton igen magas szintre jutott. Lényében megtalálhatjuk a magasabb morális ideák iránti odaadottságot és a magas művészi érzéket, amely nemcsak a költészet kifejezőeszközeire szorítkozott, hanem a természet formavilágának gazdagságára is kiterjedt. Mindemellett akkurátus igényességgel végezte el és jegyezte le természet tudományos megfigyeléseit, és az azokból származó eredményeit (pl. növények metamorfózisa). Goethe számára a növény ideája, lényé nem hitkérdés volt, hanem alapvetően megismerési kérdés, amelyben művészi érzéke eleven ideákhoz vezetete.

Az antropozófia ebből a szemszögből a goethei világnézetet továbbfejlesztő, magasabb szintre emelt megismerési út. Rudolf Steiner ennek tisztán filozófiai alapjait „*A szabadság filozófiájá*“ban írta le. Ebben felold két, a 15. századtól elmélyülő ellentétet. Az egyik a megismerésre vonatkozik. A kantianizmus szerint az ember számára a valóság nem ismerhető meg, csak saját képzetei. Rudolf Steiner kimutatja, hogy az ember lelki átélésében a világ két részre szakad, észleletre és fogalomra. Amint az ember megtanulja az észleletekre vonatkozó helyes

fogalmi intuíciókat gondolkodásában megragadni, a világ újra egységes egész lesz benne, nincs értelme megismerhetetlen érzékalatti (metafizikai) világról, vagy megfoghatatlan ideákról beszélni. Amit így megismer, az saját belső szellemi élménye, ugyanakkor lehetséges, hogy ez egyben objektív világtartalom is. Az ember megismerésének alapvetően nincs határa, akadály a csak annyiban lehet - időlegesen és személyre szabottan -, amennyiben az individuuum fokozatosan fejlődik, és adott területen, időben helyes fogalmi intuícióinak szabad kibontakoztatását még nem találta meg. Ebben az értelemben az antropozófiában a világ bármely jelenségének vagy az ember rendeltetésének kérdése nem lehet (a leredukált értelemben vett) hitkérdés, hanem szigorúan megismerési kérdés, amelyre a választ az ember képes megadni. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy az ember maga is részben természeti lényként, részben pedig gondolkodó, szellemi lényként áll önmaga előtt, aki megismerésre vár, éppen úgy, ahogy a világ bármely jelensége is egyrészt észleleti objektumként, másrészt eszmei tartalmával áll előtte. Tehát a világ, és egyúttal önmaga mivolta is értelmetlenné válna, ha önmagát szellem nélküli természeti lényként kellene elgondolnia, vagy olyan lényként, akiben a szellem csak valamiféle absztrakció, illúzió. Azzal, hogy az észleleti világgal együtt egy reális eszmevilág is létezik - ami megismerhető -, hidat ver a tudás és hit szakadéka között, utat nyit a szellemmel áthatott természet és a reálisan létező, ható ideák megismeréséhez. („*A szabadság filozófiájá*“ban feloldott másik - látszólagos - ellentét egy több évszázadra elnyúló dilemma, miszerint az ember szabad, vagy determinált lény. Erre most nem térünk ki.)

Az új oktatási törvényben megfogalmazták, hogy a megfelelő oktatásnak a gyermek testi, lelki, szellemi fejlődését szem előtt kell tartania. Az antropozófiái szemlélet a lelket és a szellemet teljes valóságában, lényyszerűségében vizsgálja és nem absztrakcióként vagy valamilyen elvont fogalomként. Az antropozófia számára az ember lelke és szelleme éppen olyan objektíven megismerhető a megfelelő eszközökkel, mint ahogy a test objektíven feltérképezhető az érzékszervi észleletek révén. Egy ilyen emberismeret elfogadja a természettudomány jogos eredményeit, azokat nem megcáfolja, hanem kiegészíti, kiterjeszti. Ezáltal az ember lényének olyan belső törvényszerűségeire is rávilágít, amelyek pusztán az anyag törvényszerűségeiből biztosan nem adódnak.

Ilyen megismerésre támaszkodik az az embertan, amire a Waldorf pedagógia, az antropozófiás gyógyművészet, segítő- és gyógypedagógia, stb. épül. Minden, amit vizsgál, a megismerés (észlelet/megfigyelés + fogalom/gondolkodás) fényében teszi, semmi nincs, amit a hit kanti homályába kellene száműznie. Minden megismerési eredménye reprodukálható, az elfogulatlan, előítélet-mentes gondolkodás számára újragondolható, megérthető.

Ezzel szemben nem állja meg a helyét az a kritika sem, ha valaki - Rudolf Steiner munkásságát többek között ismerte - azzal érvel, hogy Rudolf Steiner megismerési eredményei egyáltalán nem reprodukálhatók, hiszen olyan dolgokról ír (az érzékfeletti világ tényeiről), amelyeket a legtöbb ember egyáltalán nem tud megfigyelni. A megismerés, ill. megfigyelés kritériuma azonban nem az, hogy azt sokan „látják-e”, hanem, hogy a megismerés lehetősége bárki számára adott legyen. Azok az eszközök, amelyek ezekhez a megfigyelésekhez szükségesek, minden ember számára hozzáférhetőek, és semmi másból nem adódnak, mint azokból a képességekből, amelyek az emberben már eleve benne vannak. Ugyanakkor nem mindenki ér el odáig, hogy az érzékfeletti világban megfigyeléseket tegyen, az ezekről szóló leírásokat azonban mindenki elfogulatlan, előítélet-mentes gondolkodással megértheti, az életben való beigazolódását leellenőrizheti, ill. a gyakorlatban alkalmazhatja.

„Lényeges különbség a fizikai világ és az érzékfeletti világ között az is, hogy az érzékfeletti világokban a látás, az észlelés és a megértés más viszonyban állnak egymással, mint a fizikai életben. Aki hall valamit a fizikai világ egy bizonyos részéről, az

némi joggal úgy érzi, hogy csak akkor jut el a teljes megértéshez, ha észleli is, amit hallott. Az ember úgy gondolja, hogy egy tájat, egy festményt csak akkor ért meg, ha látta. Az érzékfeletti világokat tökéletesen megérthetjük egy szakszerű leírás alapján, ha elfogulatlan ítélőképességgel fogadjuk. A szellemi világok összes életet előmozdító és megnyugtató erőinek megértéséhez és átéléséhez elegendők azok a leírások, amelyeket a szellemi látók adnak róluk. Valódi megismeréshez ezekről a világokról csak azok juthatnak, akik képesek a fizikai világon kívüli megfigyelésekre. A szellemi világ leírásai végső soron mindig a szellemi világ látóitól kell, hogy származzanak. Amennyi ismeretre azonban ezekről a világokról lelki életünknek szüksége van, azt megértés útján elérhetjük. Teljes mértékben lehetséges, hogy valaki egyáltalán nem tud betekinteni az érzékfeletti világokba, és mégis tökéletesen érti őket összes sajátjaikkal együtt. Így érti őket, ahogy a lélek erre bizonyos körülmények között teljes joggal állandóan vágyik, és ahogy erre vágyania kell.

Ezért lehetséges, hogy valaki elmélyedése tárgyát a szellemi világokról nyert képzeletének kincstárából meríti. Az ilyen tárgy a legjobb az elmélyülésre, ez vezet a legbiztosabban célhoz. Nem felel meg a tényeknek az a hit, hogy akadályozza a szellemi látás megszerzését, ha mielőtt látnánk, megértés útján szerzünk ismereteket ezekről a világokról. Ennek inkább az ellenkezője igaz, vagyis az, hogy biztosabban és könnyebben jutunk el a látáshoz az ezt megelőző megértés birtokában, mint anélkül. Hogy valaki megáll-e a megértésnél, vagy a látás elérésére törekszik, az attól függ, hogy fellépett-e már benne vagy sem az a vágy, hogy saját maga tudjon megfigyeléseket tenni a szellemi világban. Ha fellépett, akkor már nem is tehet mást, mint hogy keresse az alkalmat arra, hogy valóban megkezdje az érzékfeletti világokba vezető lelki vándorutat. A mi időnk-től kezdve egyre több és több ember fog vágyakozni ezeknek a világoknak a megértésére, mert az élet igazi megfigyelése azt mutatja, hogy mostantól kezdve olyan állapotba kerülnek az emberi lelkek, hogy az érzékfeletti világok megértése nélkül nem kerülhetnek megfelelő viszonyba az élettal.” (Rudolf Steiner: Az ember önmegismerésének egyik útja nyolc meditációban)

Felhasznált irodalom:

Rudolf Steiner: A szabadság filozófiája

